

զինքը կը պաշարէին: Եւ կը հարցնէր իր անձին,

Արդ, անձն իմ, հի՞մ ես տրտում,  
Ե՞ր զիս տանջես անդադար,  
Միթէ առ կեա՞լ ի սրգում  
Հաստատեցար վայրապար:

Ի՞նչպէս իր անձը չսգար՝ երբ իր սիրելի գասնկերը, փոքրիկ Միհրանը գերեզման կը մտնէր, հազիւ կեանքի արեւը տեսած. եւ իրաւունք ունէր պաղատելու, Ո՛հ, ցոյցե՛ք, ցոյցե՛ք դառն արտասուք:

Անցաւոր կեանքն ու մահը սեւ ոգիի մը պէս յաճախ կը մտնէր նաեւ այդ մենաւոր կղզիին մէջ, եւ Ալիշանի զգայուն հոգին առաջինը կ'ըլլար գեղեցիկ ողբ հիւսելու: Յետոյ կը դառնար իր անձին, ինքն ալ մահկանացու էր, օր մը իրեն համար ալ Ս. Ղազարի զանգակները տըրտմօրէն պիտի զօղանջէին: Զկայ անտրտում մարդկային կեանք, Ոչ է քրնար ոյր չիցէ լար անտըխուր պիտի ըսէր իր սրտին:

ՔԱլիշանի այդ քնարը հնչեց մեր գեղեցկագոյն երգերը. այդ քնարը աստուածներէն առաւ եւ մարդկութեան տուաւ. երանի՜ անոնց, հոգեկից կամ բարեկամ, որոնց շիրիմներուն վրայ իր արցունքներն ինկան:

Պանդուխտ հայրենի աշխարհէն, պանդուխտ՝ արցունքներու հովիտին մէջ, պիտի պատասխանէր. Ե՛հ, պանդըխտին մի տայք ողջոյն, զի ոչ է: Եւ այդ բանաստեղծօրէն զգացուած քերթուածին մէջ իր ցեղին զաւակներուն բազմադարեան կարօտը պիտի երգէր. կարծես միայն մեր ազգին սահմանուած տխուր ճակատագիրը:

Եթէ Ս. Ղազար իր սրտին օրօրանն եղաւ, փոքրիկ Հայաստան մը, ուր շրջապատուած հայրենի յուշերով, պատմագիրներով, ձեռագիրներով, իրեն սփոփանք կը գտնէր, անոր սիրտը շատ աւելի կսկիծներ կ'ունենար, երբ կարճատեւ ճամբորդութեան միակ ժամանակ մինակ կը մնար: Օտար լիճ մը, գետ մը, լեռ մը իր միտքը կը տանէր հայրենիք եւ ինքզինքը աւելի պանդուխտ կը զգար, աւելի

ցաւոտ: Հոնոս գետը կը տեսնէր, բայց ոչ Արաքսը. Սպիւկէն լեռները կ'այցելէր եւ կարօտ կը մնար Արարատին ու Արազածին: Վաթերլոյի ճակատամարտին յուշերը կը նկարագրէր, եւ Աւարայրի սրբազան հողն իր այրած սրտին վրայ չէր կրնար ցանել:

Դիւրագգած հոգի մը, անցեալի փառաւոր տեսիլներով ապրած, Ալիշան մը պէտք էր անպայման խոր վիշտեր ունենալ, երբ զրկուած հայրենի հողէն, անջատուած իր արենակից սիրելիներէն՝ դարունէ դարուն լոկ պիտի սպասէր կըռունկի մը խապրիկներուն:

Գիտէր թէ պատրանք է օտար ափեր տեսնել եւ հայրենիք երազել. սիրտն աւելի պիտի կսկծար. լաւ էր թերեւս մոռնալ ամէն բան, բայց նա ի՞նչպէս մոռնար Հայաստանը. աւելի դիւրին է ծընողքը մոռնալ՝ քան հայրենիքը: X

Սակայն ինչո՞ւ հազիւ 32 տարեկան, հազիւ մտած հասունութեան արտերը, յանկարծ իր քնարը վար կը դնէ: Նա յոգնած չէր, սրտի աղբիւրները չէին ցամքած, հոգին զօրաւոր թուրքի մէջ էր. ինչո՞ւ Հուսկ քան առ Ոգին մուգահան հրաժեշտի երգը պիտի գրէր. իր կարապի երգը. իր բանաստեղծական հրաշալիքը՝ որուն տակ աշխարհի բոլոր հանճարները փութալով պիտի ստորագրէին: Զեմ խորհիւր թէ նա հպարտ դիտումով լծած ըլլայ իր մտային, հոգեկան, լեզուական եւ գեղարուեստական բոլոր ոյժերը՝ ցոյց տալու համար իր բանաստեղծի արտակարգ շնորհքը. ո՛չ. ինչպէս ցաւն աւելի բուռն կ'ըլլայ՝ երբ սրտամօտիկ սիրելիէն կը բաժնուի, այսպէս եղաւ եւ իրեն համար. Հառաչեցեր դու զաւ եւ իրեն համար. Հառաչեցեր դու յանախ, արդ հառաչեա եւ մի հաղ, անգամ մ'ալ հառաչէ՛ կը պաղատի իր սրբտին, Շատ շարժեցար սիրտ,.... Ժամ է որ լուս, դուն որ անհամբեր կը փութալիր քնարը ձեռքդ առնելու. ահա կիրքերը կը դադրին. ահա արեգակը կը մարի պատուհաններուս առջեւէն, եւ ճրագի աղօտ լոյսը սեւ կապայի մը տակ, գօտի

մը մէջքիս, Թասի պէս դտակ մը գլխուս վրայ, աղօթելու եւ խոկալու կը հրաւիրէ....:

Այսպէս պիտի խորհէր Ալիշան, եւ այսպէս լուեց իր քնարը. մահը չէր որ ձեռքէն յափշտակեց, ոչ սիրտը ցամքեցաւ, ոչ երազները աղուոր ամպերու նըման իր աչքերէն հեռացան:

Կ'Լուեց իր քնարը, բայց անոր անլուելի դանդիւնը մեր հայրենի հովերուն խառնուած, մեր ծաղիկներու բուրումով օծուած, դարեր պիտի շրջի Աւարայրի պըլպըլին հետ, Արազածի լուսնկային հետ եւ մարդկային բոլոր տենչերուն ու ցա-

ւերուն աղաղակին հետ՝ ուր Եկեաց, ելաց եւ երգեաց:

Երկու պատուհաններ կը նային դէպի կապոյտ լճակը, եւ աւելի կապոյտ երկինքը կը թափանցէ անոր մէջ. ճգնաւոր մը, հայրենասէր մը, յեղափոխական մը, մտքի անդունդներու վրայ սաւառնող հոգի մը, սեւ կապայ մը հազած, կաշիէ գօտի մը մէջքին, գտակ մը գլուխը, եթերացած, լուսաւոր ստուեր եղած կը նայի տակաւին դէպի հորիզոնները առանց սահմանի, առանց շրջանակի, կարծես աւելի ներկայ փոքրիկ Ս. Ղազարի մէջ, Հայաստանի մէջ: \*

Վեներտիկ, 22 Նոյեմբեր 1961

Հ. ՎԱՀԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԵՍԵԱՆ

## ԱՆԻՇԱՆԻ ՆԻՆՁԷ

Յարմէհետէ գերեզմանները բազմացան  
Խաւարակուտ կամարին տակ Հայաստանի,  
Մասիսին վրայ խաչ մը հսկայ դեռ կ'արիւնի,  
Ու քեզ պատած է լըռութիւնը շիրմական:

Բայց կը հասնին ձայներ՝ որոնք ողջոյն կու տան  
Սիրատոջոր եւ մշտաբքուն Նահապետին,  
Որուն անշէջ ու ոսկեվառ բոց է հոգին,  
Աստուածախոր ակութիւն մէջ հայրենական:

Յիշատակի քանի է վըրան գերեզմանիդ,  
Ուր քափեցան մեր արցունքներն ականակիտ,  
Որպէս զի դուն երազին փառքը պատգամես:

Անիւնիդ մէջ աղօթքին խունկը միշտ կ'այրի.  
Կը մըխայ սիրտդ օրհնութեան բուրվառին պէս...  
Բայց մնչէ՛ դեռ միւնչեւ՝ զարթումն հրաշալի...

ԱՐՍԷՆ ԵՐԿԱՌ